

ОБРАЗ СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛЯ В УКРАЇНСЬКІЙ САТИРИЧНО-ГУМОРИСТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ XVIII ст. ТА ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ «НИЗОВІЙ» ЛІТЕРАТУРІ

У статті здійснено тематологічний аналіз образу священнослужителя в різнонаціональних жанрових модифікаціях, зокрема французьких фавлію, німецьких шванках, англійських джестях та творах українського низового бароко. Адже попри несинхронну тяглість їх об'єднує з усього проблемно-тематичного діапазону антиклерикальна тематика, різниця простежується лише у спектрі сюжетних мотивів, оскільки останні є національно-детермінованими від історико-культурних реалій. Так, середньовічні французькі фавлію носять спорадичний характер при викритті церковного кліру; німецькі шванки, пік популярності яких припав на часи Реформації, демонструють тотальний критичний пафос у ставленні до священників; англійські джести зафіксували критику католицької церкви та одночасну пропаганду англіканства; зразки українського низового бароко з їх антиклерикальною спрямованістю засвідчили секуляризацію свідомості, спричинену просвітницькими ідеями.

Ключові слова: фавлію; шванк; джест; низове бароко; тематологія; антиклерикальні мотиви.

На теренах європейського літературного ареалу, починаючи з XII ст., активно розвивається і набуває широкої популярності ««низова» література, така собі демократична субкультура зі своїм чітко визначеним функціональним статусом, жанрово-стильовим спектром, наперед окресленим проблемно-тематичним діапазоном, читацькою аудиторією, естетичні уподобання якої були визначальними при виборі нарративних стратегій та ідейно-художніх критеріїв.

Жанрові модифікації ««низової» літератури в національних європейських літературах виникали асинхронно. Першим жанровим утворенням, яке ознаменувало своєю появою виникнення ««низової» французької літератури, стало фавлію, хронологічні межі функціонування якого припадають на XII–XIII ст., німецький шванк побутує протягом XII–XVI ст., часові рамки англійського джесту – XV–XVII ст. Занепад в Україні містобудування як основоположної передумови виникнення ««низової» літератури, недаремно цю літературу ще називають міською, позначився на тому, що "в середньовічних літературах православ'янського регіону відсутня міська література як своєрідне утворення зі своєю соціокультурною парадигмою і жанрово-стильовою системою"» [4, с. 7]. Проте українська сміхова література XVIII ст. за своєю ідеологічною спрямованістю, проблемно-тематичним спектром почасти має спільне із міською «низовою» літературою.

На жаль, вивчення давньої української літератури, як правило, відбувається осібно, поза встановленням генетичних чи типологічних спільностей із інонаціональними літературами, попри те, що дослідження,

наприклад, компаративної тематології, зокрема її імагологічної складової, дозволяє виявити як загальні закономірності розвитку літератури, так і національно детерміновані. Адже, як влучно зауважує Д. Наливайко, «контекст передбачає наявність контактено-генетичних зв'язків між конкретним явищем і цілим, процесом ширшого змісту, виявом якого є це явище. Однак включення явища в контекст – це передусім розгляд його в порівняльно-типологічному аспекті, встановлення як збігів, так і розбіжностей його з цілим, з процесом, з «типом» [3, с. 4–5]. Власне порівняльне дослідження антиклерикальної тематики, що є наскрізною тематичною домінантою спільною для всіх заявлених національних літератур, і є завданням цієї розвідки. Зауважимо, що до вивчення проблемно-тематичного спектру окремих жанрів «низової» західноєвропейської і сміхової української літератур вдавалися такі дослідники, як А. Михайлов, Г. Нога, Б. Пуришев, М. Реутін, Н. Торкут, М. Шенк, однак предметом компаративного аналізу цей аспект дослідження ще не обирався.

Пріоритетність зазначеної імагологічної домінанти впродовж не одного століття практично на всіх теренах Європи демонструє протестні настрої простолюдю як проти представників духовенства, так і проти інституту церкви загалом. Так, уже у французьких фавлію, жанрі, який побутував у епоху Середньовіччя, активно піддається критиці жадібність, потяг до незаконного збагачення, хтивість священників тощо.

Чи не за хрестоматійний приклад можна взяти фавлію «Заповіт віслюка», адже, як це є традиційним для жанрів сміхової літератури, конфлікт твору вирішу-

ється завдяки бінарній опозиції героїв-антагоністів, а супротивниками цього твору є двоє священників. Приводом для викриття парафіяльного, проте заможного, попа та єпископа, котрий дбає про виконання своїх обов'язків, є смерть улюбленого віслюка священника, якого той з почестями поховав на цвинтарі. Після спроб покарати грішника-попа, єпископ змінює своє ставлення, оскільки почув «заповіт» тварини пожертвувати йому двадцять ліврів. Натомість не лише піп домігся свого, а й віслюку було відпущено його земні гріхи [7, с. 321]. Отже, у фаблію позбавлено диференціації статусний рівень обох священників, адже в своїй гріховності вони зрівнялися.

У низці фаблію конфліктні ситуації, де бінарних героїв представляють священник і простолюдин, вирішуються на користь останніх, а церковнослужителі ще й отримують покарання. Це, думається, зумовлено крайнім виявом незадоволення життям і діяльністю представників кліру, і хоча б у такий спосіб низи прагнули покарати їх. Так, спостерігаємо це творі «Про попівську корову» [7, с. 305–307], у якому щирій у своїй вірі селянин, почувши від священника заклик «одарити Бога», за що він поверне сторицею, віддає церковнику останню корову. Радий легкому прибутку священник був покараний в доволі незвичний спосіб: корова вілана повернулася до господаря, привівши за собою ще й попівську корову.

Об'єктом гострого висміювання у французьких оповідках антиклерикального спрямування виявляються ті священники, що порушують закон цілібату. Показовим у цьому контексті постає герой фаблію «Піп у ящику з-під сала», який завдяки кмітливості зрадженого дружиною вілана, змушений перетерпіти фізичні і моральні страждання, адже будучи викритим чоловіком-рогоносцем, невезучий коханець змушений ховатися в ящику, де зберігалось сало. Однак це не було б таким приниженням аби не злий жарт кмітливого чоловіка-рогоносця, який зробив вигляд ніби хоче продати свій ящик. Розуміючи всю невизначеність подальшого становища, піп-коханець, уздрівши кризу шпаринку свого брата-священника просить у нього допомоги, а щоб не привертнути надмірної уваги, починає проспівувати слова на манер того, як це він робить під час проповіді. Закінчилося все продажем чудодійного ящика, що так майстерно розспівував акафісти [7, с. 262–269]. Як результат, розпусний піп не просто покараний як на його статус приниженням переховуванням у голому вигляді. Проте, думається, суттєвого сатиричного струменю надає оповідці вивіщення зрадженого чоловіка, адже вже під кінець оповіді він не почувается постражданим.

Насамкінець зауважимо, що критика представників церковного кліру у французьких фаблію не носить системний характер, це поодинокі спорадичні протести. Підтвердженням цьому є географічна конкретизація місця, де відбулася недостойна подія, деталізація імені священника. Таким чином, створюється ефект нетиповості, винятковості викритого вчинку.

Зовсім іншої тональності набуває висвітлення антиклерикальної тематики в німецьких шванках, критика священнослужителів у них послідовна і категорично відверта. Пояснюється це тим, що хронологіч-

ний простір історичного функціонування шванку, а особливо пік його популярності, припадає на пізні Середньовіччя і Відродження. Простежимо основний спектр мотивів цієї тематики і особливості творення образу священника-антигероя на прикладі народної книги про Тіля Уленшпігеля.

Варто зауважити, що головний герой не є безбожником, зрежисовані ним ситуації не націлені на підрив християнських морально-етичних норм, він завжди залишається в рамках релігійної доброприспосадованості, але до часу, коли не стикається з мнимою набожністю священників, неповагою з боку останніх до себе. Свідченням цьому слугує велика група шванків (історії 11, 12, 13, 31, 34, 37, 38, 91), героями яких є священники, чий дії не тільки ставлять під сумнів безапеляційний авторитет церкви, а й підривають віру простих прихожан. Так, у 12 історії піп справляє свої фізіологічні потреби прямо в церкві, аби лише виграти в Тіля бочку пива; у 31 історії священники більше займаються пияцтвом, аніж проповідують.

Інкони Уленшпігель, на перший погляд, несправедливо обходиться зі священниками, але і за таких обставин він не засуджується автором, оскільки герой захищає свою честь, карає супротивників, котрі не належним чином ставляться до собі подібних лише тому, що вони стоять на нижчому соціальному щаблі. Так, у 84 історії Тіль прагне провчити господиню, у якої він зупиняється на нічліг разом із подорожуючим священником, тому що вона виявила гостинність попу, посадивши його за стіл та пригощаючи найкращими стравами, а Тілеві, для якого місце знайшлося в якомусь закуткові, навіть нічого не запропонувала. Коли рано-вранці священник вирушив у путь, Уленшпігель справляє свої фізіологічні потреби на ліжку, у якому спав піп. А коли це виявила господиня, він примушує визнати її неправоту у ставленні до себе, хоча й несправедливо зводить наклеп на священника: «Так, люба господиню, мене це не дивує... тому що за вечерею, що тільки не стояло на столі кращого і найкращого, – все подавалось попу, і весь вечір іншого слова не було чути, як тільки «добродію, візьміть те, добродію, візьміть це» [5, с. 248]. Пояснюється це тим, що головний герой є виразником загальних суспільних настроїв – вкрай критичного ставлення простого народу до церковників, які дискредитували себе в очах простолюдинів порушенням моральних приписів. Тож, як бачимо, вчинок Тіля змальовується автором не без певної симпатії, і в цьому відчувається загальне критичне ставлення автора до представників кліру.

Загалом використання досить типового для пізньосередньовічної сміхової стихії скатологічного мотиву слугує не лише джерелом гробіанівського гумору, але й потужним інструментом саркастичного висміювання псевдонабожності й лицемірства представників кліру. Спостерігаємо це й у шванку 12, який рясніє елементами зображення матеріально-тілесного низу. Герой-антагоніст, готуючись служити обідню, «пускає вітри», а на зауваження Уленшпігеля відповідає: «Ти чому про це запитуєш? Адже церква моя і влада тут моя. Тому можу і накласти посеред церкви» [5, с. 170]. Тіль не втрачає можливості скористатися заявою клірика і провокує священника реалізувати сказа-

не. Тут висміюється не лише жадібність церковно-служителів, але також і їхнє справжнє ставлення до самого інституту церкви. Тобто на разі маємо внутрішню десакралізацію предмету прямого поклоніння.

Загалом антиклерикальні мотиви німецьких шванків набувають на відміну від фаблію узагальнюючих абрисів, тобто критичний пафос поширюється не на окремого священика чи певну ваду властиву клірикам, а й на весь суспільний прошарок як такий. Практично всі клірики опиняються в ролі жертв трікстера Тіля, витівки якого покликані викрити аморальність священика. Безперечно, загальна тональність шванків обумовлена панівною атмосферою німецького соціуму напередодні та під час Реформації, і саме цим детермінована і гострота антиклерикальних колізій, і відверта непривабливість узагальненого образу священнослужителя, створеного в лоні цієї жанрової модифікації «низової» прози.

Критика представників церковного кліру в англійських джестях реалізується через посередництво куди ширшого кола сюжетних колізій, ніж у французьких і німецьких жанрових варіантах, адже викриття морально-етичних вад священиків не є єдиною прерогативою, оскільки ідеологічний вектор націлений, перш за все, на поширення антикатолицьких настроїв і популяризацію англіканства. Це пояснює і широкий спектр національно детермінованих мотивів, як-от: висміювання неписьменності священиків, незнання ними Святого Письма, безвідповідальність у ставленні до своїх обов'язків тощо. Так, неосвічений священик XIX джесту зі збірки «Горбина новин» розвеселив своїх прихожан тим, що не з'явився на месу, оскільки помилився у підрахунку сплетених ним кошків, адже розпочинав службу після того, як виготовляв шостий кошик [8, с. 28–29]. Герой 83 джесту збірки «Сто веселих історій» забув яку саме месу має служити на Паску, а тому послав свого слугу до сусіднього приходу [9, с. 135].

Недбальство по відношенню до своїх обов'язків демонструє священик 88 джесту зі «Ста веселих історій»: під час сповіді він засинає, а прокинувшись, не зауважує, що обряд здійснює зовсім інша прихожанка [9, с. 166–167]. Священики, герої 67, 71, 75 джестів цієї ж збірки, буквально потрактують тексти Біблії і через це опиняються у комічних ситуаціях. У цілому ж варто зазначити, що запропонована джестами інтерпретація латиномовної практики має не лише суто комічну тональність, але і відчутну ідеологічну імплікацію. У згаданій збірці одним із найпоширеніших мотивів є висміювання тих кліриків, які погано знають латину. Яскравим прикладом реалізації цього мотиву є 90 джест. З одного боку, герой демонструє надмірну запопадливість і підлабузництво перед високопоставленим гостем-єпископом, а з іншого, завдає собі збитків через неналежне знання латини. Неправильно зрозумівши вираз «*Preparas mihi modicum*», яким єпископ закликає господаря до поміркованості у пригощанні, вбиває єдиного коня на ім'я *Modicum* і готує його як печеню спеціально для високого гостя [9, с. 140]. Як бачимо, погане володіння латиною дорого коштує недолугому священику: він залишився без коня і став об'єктом гострої крити-

ки єпископа. До речі, в окремих оповідках у сатиричній тональності подається латиномовна практика богослужіння як така.

Актуалізацію цього мотиву в англійській «низовій» літературі можна прояснити інтенсифікацією реформаційного руху, адже саме англіканська церква пропагувала запровадження англійської богослужіння, саме цей рух призвів до появи першої англійської Біблії, переклад якої здійснив 1525 р. В. Тіндейл.

Вкрай нетиповим і навіть провокаційним як на консервативні доктринальні положення католицької церкви є збірка «Кумедні оповідання майстра Скелтона, поета-лауреата». Перш за все, заголовний герой, будучи священиком, презентує себе нетипово як на свій статус, йому імпонує трікстерська поведінка, розігрування комічних ситуацій, при цьому така життєва модель його позитивно маркує. На противагу вище згаданим героям-священикам, Скелтон є носієм нової, ренесансної світоглядної системи цінностей, своїми вчинками він ніби з середини католицької церкви демонструє її нетривкість і саморуйнацію.

Покажемо є 7 джест, у якому головний герой-священик виборює право на подружнє життя. Саме порушення celibату, нагадаємо, було однією з першопричин недовіри населення до церковнослужителів. Скелтон теж «неідеальний» священик, але він, на відміну від героїв фаблію та джесту, демонстративно живе з коханкою і навіть визнає дитину, народжену нею. Саме останній факт збурює паству проти священика, однак Скелтон доводить не лише відсутність гріха, але й утверджує власну правоту.

Текст цього джесту можна трактувати як проповідь, виголошену з церковної кафедри, у якій культивується ренесансний тип людини, з її правом на волевияв. Герой оповідки проводить паралель між собою та паствою, виступаючи тим самим проти суспільної диференціації на стани, культивованої в часи Середньовіччя. Прикметно, що Скелтон не тільки виправдовує себе, але й стає на захист своєї незаконної дружини. Так, він не соромиться привселюдно звернутися до неї, і визнає, що вона мати його дитини. У словах головного персонажа звучить любов і повага до жінки, він радше в повний голос заявляє прихожанам-чоловікам, що ті мають «зіпсованих жінок», а в нього «чесна, від якої був народжений благочестивий хлопчик» [10, с. 11]. Означення «благочестивий» до незаконнонародженої дитини із вуст священика мало б звучати як скверна, однак Скелтон доводить свою правоту, показавши сина всім присутнім. Відсутність у немовляти будь-яких вад і каліцтв дає священику право звинуватити паству у безпідставності скарги, поданої єпископу.

Таким чином, аналізований джест націлений на реалізацію конкретної соціокультурної функції – «стимулювання», тобто підриг усталеної етико-аксіологічної картини світу, пропаганди англіканства та залучення все більшої кількості віруючих до її лона. Наголошуючи на тому, що паства не має права засуджувати священика, який порушив закони celibату, цей джест готує читацький загал до схвальної рецепції норм і релігійної практики англійської церкви.

Національно детермінований критицизм у ставленні до кліру в лоні українського низового бароко виявляється в розширенні представників церковної ієрархії. Пояснюється це тим, що в православ'ї все духовенство поділяється на біле та чорне, тобто на власне священиків, виконання функцій якими не передбачає кардинальної відірваності від мирського життя, та монахів, призначення котрих полишити зв'язки з земним життям і при максимальному аскетизмі молитися за спасіння людства. Саме категорично-викривальний пафос чорного духовенства, до якого віруючі ставилися з особливим пієтетом, лежить в основі одного з найяскравіших антиклерикальних творів – «Плач київських монахів». Зауважимо, що в основу цього твору покладено не вигадану ситуацію, як це, наприклад, спостерігаємо в західноєвропейських аналізованих зразках, а історичний факт – наказ, який забороняє монастирям тримати у своїй власності села.

Невідомий автор із усією нещадністю піддає критиці ченців Києво-Печерської лаври. На відміну від фабліо, шванків, джестів, де сюжетна колізія традиційно розгортається у вербально-ситуативному полі героїв-антагоністів, у «Плачі...» відсутня така бінарність. Твір побудовано у формі полілогу. При цьому таке багатоголосся не робить твір драматичним, адже «плач» кожного героя над подальшою долею і втраченою можливістю задовольняти свої особисті примхи не є відповіддю на попередню скаргу, не розширює чи уточнює її, а звучить цілком самостійно. У вірші автор вустами монахів озвучує і тим самим піддає гострій критиці те, що вони вдаються до підкупу та хабарництва, дбають про непомірне накопичення грошей, бідкаються, що мають із дією указу забути про вишукані напої та наїдки, вживання горілки, рясні з розкішної тканини, повинні приділяти час на читання церковних книг, тяжку щоденну роботу і змушені будуть відмовитися від коханок [6, с. 216–222]. Таким чином, «плачі» тринадцятиох монахів за принципом градації зливаються в один, формуючи цілісну картину аморального життя чорного духовенства та його звирудніння.

Засудження жадібності кліру, їх стягання і девальвація розуміння своєї високої місії можемо спостерігати у «Вірші про Кирика» та його варіантах. Специфічною особливістю цього твору є те, що в основі кульмінаційної точки сюжету, так званого пуанту, який визначає жанрову специфіку жанрів західноєвропейської «низової» літератури, лежить казково-фантастична подія. Так, бідний Кирик, у якого померла дитина, а грошей аби достойно провести її в останню путь немає, прагне апелювати до почуттів священика, аби той здійснив обряд у борг. Жорстокість і аморальність церковника показана в його прагненні скористатися беззахисністю селянина: примусити відпрацювати на його полях, а коли Кирик пояснює неможливість цього, вдається до грубої лайки на адресу Кирика і його дружини. У традиційно казковому ключі розгортаються наступні події: за дивних обставин селянин знаходить скарб, за померлим дитям відбуває розкішне поховання, а прагнення священика заволодіти його грошима завершується тим, що бичача шкура приростає до жадібного священика, а горщик із

золотом пристає до рук [6, с. 199–208]. Варто відзначити, що твір «Вірша про Кирика» подано у формі переказу реальної події із називанням місць, де відбуваються події (Волинь, Овруцький повіт, Житомир, Почаїв, село Загайчинець тощо), імен, прізвиськ героїв-супротивників (Кирик, Корчевський), згадуванням суспільно-історичних реалій (панщина). Така деталізація дозволяє провести паралель між даним твором і французькими фабліо, з їх тяжінням до конкретики. Цей прийом створює ефект непоодинокості таких священиків і їх вчинків, а відтак формує у читацької аудиторії антиклерикальні настрої.

До окремої групи творів антиклерикального спрямування варто віднести віршоване оповідання «Отець Негребецький». Його особність пояснюється типологічною подібністю із порівнюваними західноєвропейськими жанровими різновидами, зокрема із англійськими джестами. Йдеться про аналогію заголовного персонажа із героєм джестів Скелетоном. Обидва герої – священики, до того ж трікстери: вони самі режисують події, які приносять їм зиск. Так, отець Негребецький позитивно маркований персонаж, котрий любив погуляти: Хоч не старий і розумний, трохи був гуляка. / Не душив копійку, не міг доробитись, / Бо частенько і гульненько любив веселитись [6, с. 224].

Переконавши паству про необхідність зібрати йому гроші на дорогу, щоб домогтися можливості мати своє храмове свято, герой три тижні на них гуляв, а після повернення розказав парафіянам небиліцю про своє перебування в раю і спілкування зокрема зі святим Петром, у яку ті беззаперечно повірили. Зауважимо, що змальовуючи героя у гумористично-сатиричній тональності, все ж основна критика спрямована не на священика, а на прихожан, а саме їхню покірність, готовність вірити у будь-що. До речі, в описі раю та його мешканців використано прийом травестії, широко розповсюджений і у фабліо («Про те, як вілан у словесному змаганні домігся раю», «Про святого Петра і жонглера» тощо) Таке доволі іронічне ставлення як до священнослужителів, так і до канонізованих святих демонструє істинну картину «довіри» до інституту церкви, при цьому, за зауваженням О. В. Мишанича, «не зачіпаючи основ релігії» [2, с. 15].

Поява антиклерикальної тематологічної домінанти в українській літературі спровокована поширенням просвітницьких ідей, що викликали секуляризацію свідомості простої людини. Це період, світоглядно-аксіологічна парадигма якого, суголосна аналізованим процесам у західноєвропейському регіоні. Це період «...перебудови ціннісних орієнтацій...коли вищі небесні цінності почали мислитися як суто земні» [1, с. 29].

Здійснений порівняльний аналіз специфіки художньої репрезентації образу священнослужителя і виявлені типологічні збіги, попри несинхронність функціонування, різні соціокультурні передумови становлення, дозволяють представити аналізовані жанрові модифікації різних національних літератур як органічну художню цілісність із самобутнім комплексом специфічних жанрово-стильових детермінант, як регіональну літературну спільність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гофф Жак Ле. С небес на землю. (Перемены в системе ценностных ориентаций на христианском Западе XII–XIII вв.) / Ж. Ле Гофф // Одиссей. Человек в истории. Культурно-антропологическая история сегодня. – М. : Наука, 1991. – С. 25–47.
2. Мишанич О. В. Українська література XVIII ст. : передмова / О. В. Мишанич // Українська література XVIII ст. – К. : Наукова думка, 1983. – С. 5–28.
3. Наливайко Д. С. Спільність і своєрідність: Українська література в контексті європейського літературного процесу / Д. С. Наливайко. – К. : Дніпро, 1988. – 395 с.
4. Наливайко Д. Українська література і європейські художні системи середньовіччя і раннього Нового часу (на рівні жанрів і стилів) / Д. Наливайко // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації україністів: Літературознавство / [упор. і відпов. ред. В. Антофійчук]. – Чернівці : Рута, 2003. – Кн. 2. – С. 3–11.
5. ТильУленшпигель // ПрекраснаяМагелона. Фортунат. ТильУленшпигель. – М. : Наука, 1986. – С. 159–258.
6. Українська література XVIII ст. / [упорядкув., передм. і прим. О. М. Мишанича]. – К. : Наукова думка, 1983. – 694 с.
7. Фаблю. Старофранцузские новеллы / [пер. с старофранцузского С.Вышеславцевой и В.Дынник]. – М. : Художественная литература, 1971. – 343 с.
8. The Sackful of News // Elizabethan Prose Fiction / Ed by M. Lawlis – New York : The Odyssey Press, Inc., 1967. – P. 13–30.
9. A Hundred Merry Tales // Merry Tales by Master Skelton and Other Jestbooks of the Fifteenth and Sixteenth Centuries. ed. by P.M.Zall. – Lincoln : Univ. of Nebraska Press, 1963. – P. 57–150.
10. Merry Tales Newly imprinted and made by Master Skelton Poet Laureat// A Hundred Merry Tales, and Other Jestbooks of the Fifteenth and Sixteenth Centuries / Ed. by P.M.Zall. – Lincoln: Univ. of Nebraska Press, 1963. – P. 323–348.

О. В. Сидоренко,

Запорожский государственный медицинский университет, г. Запорожье, Украина

**ОБРАЗ СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛЯ В УКРАИНСКОЙ САТИРИКО-ЮМОРИСТИЧЕСКОЙ
ЛИТЕРАТУРЕ XVIII в. И ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКОЙ «НИЗОВОЙ» ЛИТЕРАТУРЕ**

Начиная с XII в. в западноевропейских литературах возникает «низовая» литература. Жанровые варианты этой субкультуры в национальных литературах (французские фаблю, немецкие шванки, английские джесты) функционировали в разных хронологических рамках, несмотря на это жанрово-стилевые особенности, проблемно-тематический спектр, идейно-художественные критерии, идеологическая направленность были общими. Историко-культурная ситуация в Украине обозначена отсутствием «низовой» литературы как таковой, однако произведений низового барокко и на тематологическом уровне, и на уровне поэтики имеют много общего с указанными западноевропейскими образцами. Это позволяет проследить контактно-типологические связи отечественной смеховой литературы с западноевропейской «низовой», в том числе на уровне компаративной тематологии. К сожалению, изучение древней украинской литературы сквозь призму компаративных студий остается на периферии научных исследований. Общей для всех заявленных образцов есть антиклерикальная тематика. Приоритет этой имагологической доминанты на протяжении не одного столетия практически на всей территории Европы демонстрирует протестные настроения простого населения против представителей духовенства и самого института церкви. Асинхронность функционирования указанных жанровых модификаций позволяет проследить эволюцию протестных настроений против института церкви в общем и священнослужителей в частности. Так, в фаблю, жанре, который функционировал в эпоху Средневековья, активно поддается критике жадность, желания незаконного обогащения, похоть священников, однако критика носит не системный характер. Недостойные поступки клира подаются как спорадические. Антиклерикальные мотивы в шванках приобретают уже обобщенный характер, критика ширится на весь общественный слой. Такая тональность в шванках обусловлена господствующей атмосферой немецкого социума накануне и во время Реформации. Критика церковников в английских джестах обусловлена активными антикатолическими настроениями и популяризацией англиканства. Спецификой православья обусловлено в украинском низовом барокко наличие беспощадной критики не только духовенства, но и монахов. Произведенный сравнительный анализ позволяет говорить, что указанные национальные модификации становятся региональную литературную общность.

Ключевые слова: фаблю; шванк; джест; низовое барокко; тематология; антиклерикальные мотивы.

О. Sydorenko,

Zaporozhe State Medical University, Zaporozhe, Ukraine

**THE IMAGE OF CLERGYMAN IN UKRAINIAN SATIRICAL-HUMOROUS
LITERATURE OF THE 18TH CENTURY AND WEST EUROPEAN «LOW» LITERATURE**

Beginning with the 12th century «low» literature appears in West European literatures. Genre variations of this subculture in national literatures (French fabliau, German schwanks, English jests) functioned in different chronological bounds, but genre and stylistic peculiarities, problem and subject spectrum, conceptual and esthetic criteria,

ideological focus were the same. Historic and cultural situation in Ukraine marked the absence of the «low» literature as it is, but the works of low baroque have a lot in common with West European patterns on the thematic level as well as on the poetics level. It helps to trace typological ties of native laughter literature with West European «low» one in particular on the level of comparative tematology. Unfortunately the comparative studies of Old Ukrainian literature are still held not enough. Anticlerical themes are general for all given patterns. Priorities of the mentioned imageological dominant during a lot of centuries all over Europe demonstrate the folk protest against the representatives of clergy and the church itself. Asynchronous functioning of these genre modifications helps to track the evolution of protest mood against the church in general and clergymen in particular. So, in fabliau, the genre existing in the Middle Age, greediness, longing for illegal enrichment are being actively criticized. But it is not regular. Unworthy deeds of clergy are given as sporadic. Anticlerical motives in the schwanks acquire the resumptive character, the criticism spreads all over the social stratum. Such a mood in the schwanks is caused by a prevalent atmosphere of a German society before and during the Reformation. Spread of anti-Catholic moods and popularization of Anglicanism called forth the criticism of clergymen in the English jests. In the low baroque the specificity of Orthodoxy causes the crushing criticism not only of the clergy, but also the friars. The given comparative analysis allows to say that the mentioned national modifications form a regional literary community.

Key words: *fabliau; schwank; jest; low baroque; tematology; anticlerical motives*